

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Конституція України зазначає, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [1]. Дійсно, земля це основа будь-якої нації, територіальні межі держави. З точки зору сільського господарства земля - це основний засіб виробництва. В цьому контексті дуже відомий вислів У. Петті висловив: праця – це батько і основний принцип багатства, а земля – його мати [2].

Земля як головний засіб виробництва в сільському господарстві в залежності від її якості суттєво впливає на результати господарювання. Цей факт набув загально визнаного аксіоматичного характеру. Першочерговими питаннями в галузі рослинництва на сьогоднішній день є забезпечення сталого розвитку екологічного землеробства, та як результат, забезпечення потреб екологічно чистою продукцією, розвиток насінництва овочевих культур, збереження родючості ґрунтів. Різноманітність природних умов і поєднання ґрунтовірних факторів формує строкату картину ґрунтового покриву землі. З усіх типів ґрунту найбільш родючі чорноземи. В.В. Докучаєв писав, що чорнозем - це цар ґрунтів, він дорожчий за золото [3]. В міжнародному інституті метрології у Парижі поряд з еталонами метра, кілограма та інших мір розміщений моноліт чорнозему як еталон найбільш родючого ґрунту в світі.

В сьогоднішньому світі спроможними до стійкого лідерства будуть ті країни, які засвідчать дієздатність у розширенні напрямів стратегічного партнерства на засадах ідеології "екологічного випередження", спрямованої на:

1) забезпечення максимально можливого балансу між ємкістю природних екосистем і потребами суспільства з урахуванням неминучих обмежень;

2) дотримання закону "природа не знає кордонів", що унеможливує спроби індивідуалізації у сфері міжнародної екологічної безпеки, оскільки зменшення небезпеки для окремих реципієнтів (країн чи регіонів світу) шляхом підвищення її для інших не може бути виправданою, перспективною та прибутковою.

Екологічну безпеку аграрного землекористування доцільно розглядати як процес, стан та функцію певної системи, визначення меж якої буде обґрунтовано нижче. У контексті даного дослідження важливо акцентувати на тому, що сільськогосподарська діяльність людини передбачає перетворення екологічних систем на агросистеми, що стають найважливішим засобом підтримки життя людей [4]. Однак, під час такого перетворення відбувається трансформація природних циклів під дією певних антропогенних чинників. Вважається, що людина, здійснюючи виробництво сільськогосподарської продукції, може контролювати один, декілька або усі етапи біологічних процесів. Зрозуміло, що екологічна безпека аграрного землекористування буде пов'язана із загрозами, що можуть виникнути у процесі використання земельних ресурсів у сільському господарстві чи інших видах діяльності, що є дотичними до агробізнесу. Слід зазначити, що такі загрози будуть формуватися як відносно до людини, так і об'єктів довкілля.

У середині 60-х років альтернативне землеробство, яке почало набувати популярності в ряді країн розділили на кілька систем, зокрема:

- органічна система, яка нині досить широко застосовується в США та Франції, при цьому існують та розділяють дві підсистеми:
 - європейська система біологічного землеробства;
 - альтернативна система біологічного землеробства;
 - органо-біологічна система, яка набула найбільшого поширення в сучасних умовах у таких країнах, як Швеція та Швейцарія;
 - біодинамічна система, яка найбільш розвинена в Німеччині, Швеції та Данії;
 - екологічна система – набула широкого розповсюдження в США [5].

Нажаль, в Україні на протязі кількох десятиліть проблеми з екологією в землеробстві стрімко наростали. Одним з цих факторів є ерозія ґрунтів. Так, за підрахунками вчених, залежно від ступеню еродованості земель, на кожному гектарі площі недобирається від 10 до 50 % урожаю [6]. На даний час у підприємствах бракує особистих грошових ресурсів для втілення шляхів по покращенню якісних характеристик землі [7].

На прикладі Київської області Л. Сокол виділяє наступні екологічні показники ведення сільського господарства які дають змогу окреслити основні проблеми землекористування:

- високий рівень розораності сільськогосподарських угідь (81 %) та неефективне використання високого біопотенціалу родючих земель;
- зростання валових зборів сільськогосподарських культур відбувається за рахунок збільшення посівних площ під експортно-орієнтоване споживання (за останні десять років посівна площа під зернові культури збільшилася на 5,5 %, урожайність – на 33, посівна площа під соняшник зросла втричі, урожайність – на 59 %);
- рівень рентабельності продукції рослинництва невисокий, що в 2010 р. становив 25,2 % (зокрема для зернових показник становив 26,6, а виробництво цукрових буряків було збитковим: -0,7 %). Таке господарювання не забезпечує навіть простого відтворення засобів агровиробництва;
- зниження рівня забезпечення населення основними продуктами харчування (у 2010 р., порівняно з 2008 р., виробництво продукції рослинництва і тваринництва зменшилося в середньому на 3 %, тоді як зерном – на 23,2 %, овочами – на 11,4 %);

- необґрунтоване використання засобів захисту рослин, добрив, що, з одного боку, підвищує врожайність сільськогосподарських культур, а з іншого – погіршує природні властивості ґрунтів (загальна площа посівних земель, на якій було застосовано засоби захисту рослин, у 2010 р. становила 527,6 тис. га (або 48 %);
- родючий стан ґрунту та його природна структура погіршується від водної та вітрової ерозії;
- значний рівень забруднення сільськогосподарських угідь регіону [8, с.300]

Агропромислове виробництво щороку споживає понад 10,9 млрд. куб. метрів води, або 36,4 % її загального споживання. Водночас за масштабами і характером впливу на довкілля, його також правомірно віднести до найістотніших антропогенних чинників впливу. Так одним із визначальних елементів у системі заходів щодо нарощування обсягів і підвищення врожайності сільськогосподарських культур є застосування добрив. Під урожай 2013р. сільськогосподарськими підприємствами, крім малих, на площі 15,3 млн. га (80,9% посівних площ) було внесено 1,5 млн.т мінеральних добрив (у поживних речовинах), що на 10,9% більше, ніж у попередньому році. Органічні добрива (9,6 млн. т, або на 0,4% менше рівня 2012р.) внесено на площі 0,4 млн. га, що складає лише 2,2% загальної площі посівів. На 1 гектар загальної посівної площі у середньому було внесено по 79 кг мінеральних добрив (на 7 кг більше проти 2012 р.) та 0,5 т органіки (на рівні попереднього року). Деградація та забруднення навколишнього природного середовища – це наслідки надмірного залучення земельних ресурсів до використання в агропромисловому виробництві, зростання антропогенних навантажень до критичних рівнів, порушення екологічно допустимих співвідношень між первісною природою і сільськогосподарськими угіддями; між окремими видами угідь (орними землями, кормовими угіддями й багаторічними насадженнями); між лісовими та сільськогосподарськими угіддями тощо [9].

Основними негативними наслідками тривалого екстенсивного, недостатньо збалансованого землекористування в Україні є: надмірна розораність земель при зменшенні площ потенційно якісних орних земель; ерозія ґрунтів: інтенсивні процеси яругоутворення спостерігають на 18% площі України; 54,2% орних земель є дефляційно небезпечними, а 32,8% – еродовані, площа останніх щороку збільшується на 80-100 тис. га; деградація базових компонентів агросфери; збіднення ландшафтного та біологічного різноманіття агроландшафтів; дегуміфікація та дефляція ґрунтів, їхня фізико-хімічна деградація (41,9 % ґрунтів – кислі та засолені) і зниження родючості; забруднення сільськогосподарських угідь; виснаження земельних ресурсів тощо. Одним із основних чинників зниження продуктивності земельних ресурсів 85 агросфери є деградація агроландшафтів – порушення природного (раціонального) співвідношення між компонентами агроландшафтів і відповідне погіршення екологічного стану їх компонентів [10].

Список використаної літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - Київ: Просвіта, 1996. – 80 с.
2. Пасхавер Б.И. Рентные проблемы в СССР / Б.И. Пасхавер. - Киев: Наук. думка, 1972. – 192 с.
3. Охорона та раціональне використання природних ресурсів і рекультивация земель: навч. посіб. / [П.П. Надточій, Т.М. Маслова, В.В. Морозов та ін.]. - Житомир: ДАУ, 2007. – 420 с.
4. Зіновчук Н.В. Екологічна безпека сучасного аграрного землекористування в Україні / Н.В. Зіновчук // Вісник ЖНАЕУ. - 2015. - № 1 (48), т. 2. - С. 182-192.
5. Матвійчук Б.В. Особливості органічного землеробства на Поліссі / Б.В. Матвійчук, Н.Г. Матвійчук // Наукові читання - 2014: наук.-теорет. зб. ЖНАЕУ. – Житомир: ЖНАЕУ, 2014. - Т. 2. - С. 120-125.
6. Ярошенко П.П. Енергозбереження та екологічна безпека у процесі обробітку ґрунту / П.П. Ярошенко, М.М. Опара // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - 2008. - № 1. - С. 6-11.
7. Иванов Ю.Б. Екологічні аспекти розвитку ринкових відносин / Ю.Б. Иванов, І.А. Серова // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – Вип. 19. – С. 241-245.
8. Сокол Л.М. Удосконалення управління екологічною складовою сільськогосподарського землекористування / Л.М. Сокол // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. - № 200. - С. 298-304.
9. Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва / О.Л. Правдюк, А.Л. Правдюк // Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2015. - № 1 – С. 104–116.
10. Гудзь О.С. Зміна дисбалансу еколого-економічного розвитку аграрної сфери України / О.С. Гудзь, О.С. Степасюк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. - 2011. - Випуск 2. Том 1. - С. 81-87.